

Schelptrompetten

Schelpen, die als trompet gebruikt worden, zijn over de hele wereld bekend. In Japan worden ze *horagai* genoemd, op de Maledieven *sangu* en bij de Maori *putatara*.

Een schelptrompet speelde een belangrijke rol bij het eerste contact dat Abel Tasman in 1642 had met de Maori van Nieuw-Zeeland. Ter gelegenheid van het feit dat die ontmoeting afgelopen december 375 jaar geleden was, weidde het Groninger Scheepvaartmuseum een kleine tentoonstelling aan Tasman en is het enige portret, dat van Abel Tasman bekend is en dat normaal in de National Library in Canberra (Australië) hangt, nog tot 6 januari 2019 in het Groninger Museum te zien.

Een putatara, zoals een schelptrompet door de Maori genoemd wordt, is in vergelijking met andere schelptrompetten bijzonder, omdat het een houten, versierd mondstuk heeft dat met behulp van was en vezels aan de schelp bevestigd is. Meestal hebben schelptrompetten alleen een blaasgat en geen versieringen. Schelptrompetten zijn zowel in prehistorische grotten in Frankrijk (17.000 v.Chr.) gevonden, als in de schachtgraven in Midden-Amerika. Ze worden genoemd in de Griekse mythologie [Triton,

een zoon van Poseidon, gebruikt een schelptrompet om de zee tot rust te brengen, maar ook om hoge golven op te roepen]. In de *Mahābhārata*, een zeer omvangrijk, episch gedicht dat een grote rol speelt in het Hindoeïsme, wordt beschreven dat zowel Vishnu als Krishna een schelptrompet hebben.

Voorloper van de trompet

Schelptrompetten worden gezien als de voorloper van de trompet of hoorn. Ze zijn gemaakt van grote slakken-

huisvormige schelpen, vaak *Charonia* of *Turbinella* soorten. Veelgebruikt is de Triton-schelp (*Charonia tritonis*). De slakken leven in het warme water tussen de 35ste noorder- en zuiderbreedtegraad. De schelpen kunnen tot wel

60 cm groot worden en sporadisch spoelen ze, leeg, op de stranden aan.

Opmerkelijk is dat ook bij volken, die niet tussen de 35ste breedtegraden of ver van de kust leven, schelp-trompetten een bijzondere rol

Op deze ets van Giovanni Andrea Maglioli, die hij rond 1600 maakte, blaast Triton, zoon van Poseidon, op een schelphoorn.

Rijksmuseum, Amsterdam

Grote foto: Een schelptrompet met versierd, houten mondstuk van de Maori, putatara.

Foto Hartenberger collectie, met dank aan A. Hartenberger en J. Montagu

Foto boven: Tibetaanse schelp-trompet die gebruikt wordt bij Boeddhistische rituelen. De schelp is bekleed met zilver en stukjes turquoise. Foto Montagu collectie, met dank aan J. Montagu

spelen. In de regio rond Tibet bijvoorbeeld gebruikt men schelptrompetten bij Boeddhistische rituelen. In deze regio zijn de schelpen bekleed met zilver en halfedelstenen.

Er zijn schelptrompetten waarbij het blaasgat aan de top zit en die waarbij het blaasgat aan de zijkant gemaakt is. Meestal kan er maar een toon geblazen worden, de hoogte van de toon is afhankelijk van de lengte van de helix van de schelp. Een enkele keer zijn er vingergaten in de schelp aangebracht, waardoor het mogelijk is een melodie te spelen. Dit soort schelptrompetten zijn onder andere bij de Maya's gevonden.

Tibetaanse monniken gebruiken vaak twee schelptrompetten tegelijkertijd om een continue geluid te realiseren (moet de ene monnik inademen, dan blaast de andere uit). Omdat de schelpen nooit precies even groot zijn en dus een iets andere toon hebben, is een geluid te horen van

Het blaasgat van deze schelptrompet zit aan de zijkant (Trobriand Eilanden, Papua Nieuw Guinea). Foto Montagu collectie, met dank aan J. Montagu

twee elkaar ritmisch afwisselende tonen. Dit is ook het geval bij andere instrumentenparen die in Tibet gebruikt worden. De monniken gebruiken de schelptrompet om de tijden van het gebed aan te geven.

Het gebruik

Schelptrompetten hebben voornamelijk een signaalfunctie. Vaak worden ze door zeevarenden gebruikt om het vertrek of de aankomst van een schip aan te kondigen, om een noodsignaal af te geven of ze worden gebruikt als misthoorn. Op land wordt het signaal van een schelptrompet gebruikt om de komst van reizigers aan te kondigen (goed volk kondigt zijn komst aan, dieven komen stilletjes). Bij de Inca's kondigde een boodschapper, die zo snel mogelijk van het ene dorp naar het andere rende, zijn komst aan met een schelptrompet, zodat de volgende renner klaar kon staan om hem af te lossen. In heel veel gevallen is het signaal van de schelptrompet een oorlogsverklaring. Zo ook bij de Maori, hetgeen tot een legendarisch misverstand met Abel Tasman leidde (zie de pagina rechts).

Waardevol attribuut

Omdat de schelpen sporadisch gevonden worden, is een schelptrompet in veel culturen een zeer waardevol attribuut, dat slechts door enkelen bespeeld mag worden. Vaak wordt de schelptrompet gebruikt tijdens religieuze rituelen of gebeurtenissen gerelateerd aan de levenscyclus. In Micronesië wordt er tijdens vruchtbaarheidsrituelen, bijvoorbeeld tijdens het planten van de Yam, op een schelptrompet geblazen. In India worden tijdens een begrafenis de duivels door middel van schelptrompetten weggejaagd. In Zwitserland en Italië worden in sommige Rooms-Katholieke kerken tijdens de Heilige Week het signaal van de kerkklokken vervangen door het blazen op een schelptrompet.

Dat de Maya's schelptrompetten als grafgift mee gaven met hun doden, bewijst dat ze grote waarde aan deze voorwerpen hechtten.

In Nieuw Zeeland, waar de schelp slechts af en toe aanspoelt, wordt hij beschouwd als een speciale gift van Tangaroa, de god van de zee.

Het gebruik van schelptrompetten is in de 20ste eeuw sterk afgenomen, maar met name de Maori hebben het gebruik ervan doen herleven en maken zelfs nieuwe schelptrompetten.

maureenhulshoff@gmail.com

Abel Tasman hoorde 'het geluid van een Moorse trompet'

Abel Tasman (1603 – 1659) voer in 1642, in dienst van de VOC, met twee schepen richting het land dat Nieuw Holland (het huidige Australië) werd genoemd met de opdracht te onderzoeken of Nieuw Holland deel uitmaakte van Terra Australis, het continent, waarvan aangenomen werd dat het op het zuidelijk halfrond aanwezig was 'om de aarde in evenwicht te houden'. De VOC hoopte dit continent te kunnen exploiteren. Ook hoopten men dat er via deze route een veilige doorgang naar Zuid-Amerika zou zijn.

Op 13 december 1642 zag Tasman 'een groot verheven landt', de kust van wat later Nieuw-Zeeland genoemd werd en in de daaropvolgende dagen voer hij steeds dicht langs de kust op zoek naar een veilige ankerplaats. Op 16 december 1642 ging Tasman voor anker in een baai, waarna de lokale bevolking, de Maori, in kleine bootjes naar de VOC-schepen kwamen. Daarbij schreeuwden zij en bliezen op een instrument dat

'het geluid had van een Moorse trompet'. Tasman interpreteert dat als welkommuziek en beantwoordt het met trompetgeschal. Voor de Maori is het blazen op een putatara

echter een oorlogsverklaring en ze beschouwen het trompetgeschal van het VOC-schepen als het aanvaarden van deze oorlogsverklaring. De gevolgen van dit misverstand worden de volgende dag zichtbaar als de Maori een roeiboot van de Nederlanders aanvallen en vier van de zeven bemanningsleden doodden. Met behulp van musketten en

Abel Tasman met vrouw en dochter, waarschijnlijk geschilderd door Jacob Gsz. Cuyp (ca. 1637).

National Gallery of Australia, Canberra and the National Library of Australia, Canberra, Rex Nan Kivell Collection.

Nog tot 6 januari 2019 te zien in het Groninger Museum.

kanonnen krijgen de Nederlanders het voor elkaar dat de Maori zich terugtrekken.

Dit eerste contact van een Europeaan met de Maori is van dien aard dat Tasman besluit niet aan land te gaan, maar de kust in noordelijke richting te volgen op zoek naar een doorgang richting de Grote Zuidzee. Eerst honderddertig jaar later is het James Cook die aan land gaat en weer in contact komt met de Maori.

Bronnen

- Lodge, M. (z.j.) Music historiography in New Zealand. University of Waikato at Hamilton. Geraadpleegd juni 2018, <http://www.rilm.org/historiography/lodge.pdf>
- Meirik, K. z.j. Misverstand loopt uit de hand. Geraadpleegd juni 2018, <https://tasman375.groningen.nl/abel-tasman>
- Montagu, J. 2018. *The Conch Horn, Shell Trumpets of the World from Prehistory to Today*. Hataf Segol Publications. Geraadpleegd juni 2018, <http://www.jeremymontagu.co.uk>